

KORSHOLMAN KUPARIKAIVOSYRITYS JA SULATTO 1561–1563

KAUKO PUUSTINEN

Uuden ajan alussa vuosina 1560–1566 Korsholman (Mustasaaren) kuninkaankartanon voutina toimi Hans Ingesson., Edeltäjiensä tapaan hän lienee ollut kotoisin Ruotsista. Ingesson oli hyvin värikäs ja toimielias henkilö, joka edisti erityisesti Vaasan Kappelinmäellä sijainneen kartanon hoitoa. Muun muassa hän rakennutti kartanolle oman vesimyllyn Molnträsketin lähelle sekä verojen kuljetusta varten 14 lästin kantoisen laivan. Toisaalta hän piti myös huolen siitä, että sai oman osansa kruunulle kerätyistä veroista (Åkerblom 1941, Luukko 1971).

Jossain vaiheessa Ingesson oli saanut tietää, että kartanon läheltä oli löydettävissä oikea malmiesiintymä, jota hyödyntämällä voitaisiin tuottaa arvokasta kuparia. Ingesson lähti yritykseen suurin toivein, mutta myöhemmin joutui pahasti pettymään. Koska tämä kaivosyritys oli nykymaailman verrattuna poikkeuksellinen ja siten myös kiinnostava, kuvataan sitä seuraavassa oman aikansa hengessä.

Kaivos

Kaivos sijaitsi Vaasan kaupungin Sepänkylän mäeltä noin 3 km itä-koilliseen Mustasaaren kunnassa, 200 m Vaasan rajalta. Paikalla on harvaa puustoa kasvavaa rämettä. Peruskarttaan on merkitty sana Koppargruvan (kartta 1331 12 C, X = 7002,430, Y = 1538,930). Kaivoksesta on myös käytetty nimeä läheisen järven mukaan Molnträsket tai vouti Hans Ingessonin mukaan Ingesson. Paikallinen kallioperä on keskirakeista niin sanottua Vaasan graniittia, jossa on runsaasti rapautunutta kiillettä. Kallioperän laatu ja siitä koituvat seuraamukset eivät varmaankaan olleet Ingessonin käsitettävissä.

Louhoksen pituus on 12–13 m, 7–8 m ja syvyys kepillä mitattuna ainakin 2 m. Kokonsa perusteella louhintamäärä olisi voinut olla korkeintaan 600 t. Kuopan reunalla olevat kivet ovat murskatun näköisiä ja hauraita sekä heti maanpinnan alla on harmaata tuhkan kaltaista maa-ainesta. Tällaisten piirteiden voidaan olettaa syntyneen polttolouhinnassa kaivosmiesten irrottaessa kiveä kalliosta (Åkerblom 1935, Vasabladet 1969).

Louhitusta kivistä kupari oli tarkoitus erottaa varta vasten rakennetussa hytissä. Valitettavasti aikakirjoissa hytin sijaintia ei missään yhteydessä ole mainittu, mutta se lienee sijainnut kaivokselta noin 500 m itäkaakkoon pienellä kummulla alavirtaan Stenträsketiltä Storhamnträsketille laskevan puron varrella Bäckseidellä. Paikkaa kutsutaan vuoden 1586 tuomiokirjassa sekä vuosien 1688 ja 1738 rajankäyntipöytäkirjoissa nimellä Hyttbäck (Åkerblom 1935).

Kaivoksen toiminta vuosina 1561–1563

Tiedot kaivoksen ja hytin toiminnasta perustuvat Korsholman kartanon tilikirjoihin (Fontell 1884, Ström 1932). Vuoden 1561 osalta on maininta siitä, että kartanon vuotuisesta päivätyöstä 30 käytettiin metsänhakuuseen hiilen hankkimiseksi.

Vuonna 1562 tehtiin valmistavia töitä palkkaamalla seppä takomaan tarvittavia työkaluja. Tähän tarvittiin siihen aikaan arvokkaita raaka-aineita, kuten 4 lästiä osmundrautaa ja 1 lästi kankirautaa. Samalla käytettiin 150 päivätyötä metsänhakuuseen hiilientekoa varten sekä myös varsinaiseen louhintaan.

Seuraava vuosi 1563 oli toiminnan huippuaikaa. Kaivostyökalujen valmistukseen käytettiin runsaasti rautaa, josta kuitenkin osa meni kartanon muihin tarkoituksiin ”andra gårdzens nödtorffter”. Työhön käytettiin 23 lästiä osmundrautaa ja 10 lästiä kankirautaa. Samalla palkattiin kolme kirvesmiestä, kaksi seppää ja suutari hytin palkeiden valmistukseen. Kaivostoimintaa varten läänin talonpojille määrättyjen päivätyöiden määrää kaksinkertaistettiin 3070:neen ja myös tarvittavan hiilen toimitusta kaksinkertaistettiin. Erityisesti kaivokselle palkattiin 12 henkilöä, joihin kuuluivat edellä mainittujen lisäksi ainakin Måns Smeltare, Lasse Smeltare, Jöns Rostuenare, kaksi hiilimiestä, kaksi kaivosrenkiä sekä ”Malin reddeija vid hytten”. Hytin kalustukseen kuului ruoka-astioita, 4 tinakannua, 2 muuta kannua ja 40 tuoppia. Töitä tehtiin tuona vuonna kaikkiaan 44 viikon ajan.

Töiden edistymisestä on tilikirjoissa mainittu, että hytillä käytettiin 10 sylvä sysipuita ja kaivoksella 197 sylvä kaivospuita. Lisäksi kerrotaan, että

”kuparimalmia” oli louhittu yhteensä 808 kuormaa ja hytissä oli käsitelty 458 kuormaa kiveä. Tässä vaiheessa Ingesson koki ensimmäisen suuren vastoinkäymisensä kun malmiksi luultua kiveä pasutettiin, kuparin saanti oli täysi nolla. Tähän viittaa tilikirjan yksinkertainen toteamus ”Ther effter inghen koppar Ty hann är plath borta bliffuen när han rördes till koppar”.

Seuraavan vuoden (1564) tilimerkinnöissä on ainoastaan lyhyt toteamus kaivosyrityksen lopettamisesta. Hytti ja muut arvottomat rakennelmat poltettiin (Ström 1932).

Jälkiselvittely

Myöhemmin reviisoreiden tarkastaessa kartanon vuoden 1563 kirjanpitoa he totesivat vouti Ingessonin kaivosyrityksestä aiheutuneen kruunulle suuria kustannuksia sekä hänen toiminnastaan annettiin huomautus ”Item haffuer K.M:t fåt stoor skada opå kopp. brutningen therför at han haffuer kostet ther mykit opå och intet fåt igen”. Työntekijöiden tarpeellisuudesta on tarkastuspöytäkirjan marginaalissa merkintä ”bliff:r inth om bruchet bliff:r icke widht macht”.

Kesällä 1566 Hans Ingesson oli määrätty Tukholmaan selvittämään vuoden 1564 tilejään. Kuitenkaan hän ei kyennyt vastaamaan niihin syytteisiin, jotka koskivat hänen kruunulle aiheuttamiaan

ylimääräisiä kustannuksia ja hänen muita väärinkäyttöksiään. Niinpä tarkastusoikeus 15.1.1567 tuomitsi hänet yhdeksästä rikoksesta hirtettäväksi saonnalla ”straffas såsom en veterlig tjuv i galgen”. Toisaalta tuomari Jöran Persson till Juletan tuomio oli osittain myös poliittinen (Åkerblom 1941).

Kirjallisuusviitteet

- Fontell, A.G. 1884. Tiedonanto. Helsinki, Suomen historiallinen seura, Historiallinen arkisto VIII: 351–352.
- Luukko, A. 1971. Vaasan historia I, 1606–1721. Vaasa, Vaasan kaupunki: 623 s.
- Ström, H. 1932. Korsholms kungsgård åren 1556–1622. Helsinki, Suomen historiallinen seura, Historiallinen arkisto XXXIX (3): 1–61.
- Vasabladet 1969. Geolog vid Gustaf Vasas gruva tog luften ur förväntningarna. Vasa, Vasabladet: 26.6.1969.
- Åkerblom, B.K. 1935. Träskhistoria och träskhistorier från Kvevlaks. Helsingfors: Svenska folkskolans vänner, Kalender 1935: 102–110.
- Åkerblom, K.V. 1941. Korsholms historia I. Vasa: Korsholms kommuns förlag: s. 286.

Kauko Puustinen

Rantakuja 8 E

02170 ESPOO

kauko.puustinen@pp.inet.fi

MERKKIPÄIVIÄ

8.12	Leijo Keto	80v.	25.12.	Hannu Mattila	60v.
29.12.	Raimo Matikainen	70v.	10.1.	Martti Romu	60v.
10.1.	Ahmed Naz Shaikh	70v.	23.12.	Juha-Pekka Lunkka	50v.
13.1.	Eero Pokki	70v.	23.12.	Ahti Viluksela	50v.
8.2.	Kalevi Korsman	70v.	20.1.	Pirjo-Leena Forsström	50v.

GEOLOGI 2009

Lehti numero	Aineisto toimituksessa	Lehti ilmestyy
1	2.1.	2.2.
2	13.2.	12.3.